

בעזרת ה' יתברך

ספר
מגדל נאה

פרשת לך לך

מאת
נפתלי אהרן וקשטיין

פרשת לך לך

והנה, גם זקנינו המהר"ל מפראג זי"ע נתקפה בדבר זה, וכלשונו בפירושו "גור אריה" שם בפרשת נח, "ואם תאמר, הלא כמה פעמים הזכיר אברהם, ויעקב, ולא הזכיר שבחם", והוא מיישג שם את הדברים בהכחזה ובלחץ נפלא, עיי"ש. ברם, הגדיל לעשות בפירושו "דרך חיים" על מסכת אבות, צמקנת "כל אהבה שהיא תלויה בדבר, בטל דבר, בטלה אהבה, ושאינה תלויה בדבר, אינה בטלה לעולם", (אבות פ"ה מט"ז), וז"ל, "בא להודיע תקוות ובטחון ישראל בגלות, שאי אפשר שתהיה האהבה במילה לעולם, שהרי האהבה שהשם יתברך אהב את ישראל, לא היתה תלויה בדבר כלל, ומאחר שאין האהבה תלויה בדבר, אין האהבה בטילה", וזהו הוא מיישג שם מה "שהקשה הרמב"ן ז"ל בפירושו החומש, כי לא סיפר הכתוב מעלת אברהם וצדקתו, שצבצב אותו לדקות הגיע אליו הדיבור", והוא, "כי אברהם הוא ראש יחוסינו, וזה היה הדיבור אשר נחם את ישראל, וזהו שצבצב אותו לדקות אברהם, היה עולה על דעת אדם לומר, שבשביל צדקות אברהם בחר בו ובזרעו אחריו, והיה אהבה תלויה בדבר, ועכשיו שבנו אינם לדיקים, בטלה האהבה, אבל עתה שלא הקדים לומר לדקות אברהם, רואה

ויאמר ה' אל אברהם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך (בראשית י"ג א'). והקשו, היכן מלאנו עד כה שאברהם אבינו היה שונה מזני דורו, והרי לא נזכר עד כה מאומה מצדקתו ומשבחיו של אברהם אבינו, ולכל הפחות עתה, כאשר הכתוב פותח בסיפור תולדותיו, היה לריך לקיים בו מה שנאמר (משלי י"ז) "זכר צדיק לברכה", וכמו שפירש רש"י צדיק פרשת נח, על הפסוק "נח איש צדיק תמים היה" וגו' (בראשית ו' ט'), שהוא מקום ש"הואיל והזכירו סיפר בשבחיו".

ואמנם, מלאנו כן גם אל אברהם אבינו גופו, אך לא עתה, כי אם לאחר זמן, וכמו שנאמר (בראשית י"ח י"ח) "ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ", ופירש רש"י שם, "מדרש אגדה, זכר צדיק לברכה, הואיל והזכירו, ברבו", ע"כ. וכן מלאנו בגמרא (יומא דף ל"ח ע"ב), "בתיב, זכר צדיק לברכה, מדאורייתא מנא לן, דבתיב, וה' אמר המבסה אני מאברהם אשר אני עושה, ובתיב, ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום". ומעתה יש לשאול, מדוע לא נזכר דבר זה כאן, כאשר הכתוב פותח בסיפור תולדותיו.

הבירה". והוא בזכות מה שציקס לידע ולהיוודע, לו ולכל העולם כולו, "מי הוא בעל הבירה". ונראה להוסיף רמז נפלא לדבר בס"ד, שס מידתו של אברהם, שהוא מידת "אהבה", וכמו שנאמר (ישעי' מ"א ח'), "ואתה ישראל עבדי, יעקב אשר בחרתיך, זרע אברהם אוהבי", ואכן, תיבת "אהבה" נרמז דרך נוטריקון, "אני הוא בעל הבירה", וכן, "אני הוא בעל העולם", והוא כלשון המדרש שם, הן במשל, והן בנמשל.

ועוד נראה לרמז בזה בס"ד, על פי דבריו הנפלאים והמתוקים של המהר"ל מפראג הנזכרים למעלה, שלכן לא נכתב תחילה דברי שבת על אברהם אבינו ע"ה, להודיעך, שתיבתו של אברהם ושל בני ישראל, היא "אהבה שאינה תלויה בדבר", וכאמור. והנה, דבר זה רמז לו הקב"ה בזה שאלו לאברהם אבינו, "אני הוא בעל הבירה", וכן, "אני הוא בעל העולם", באשר ראשי התיבות שלהם הוא "אהבה", וכו"ל.

* * *

ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך (בראשית י"ב א'), ופירש רש"י, "לך לך, להנאתך ולטובתך". ונראה לפרש דרך דרוש בס"ד, וזהקדם מה שאמרו במדרש הנזכר למעלה, שאברהם אבינו ע"ה ראה "בירה דולקת", וציקס לדעת "מי בעל הבירה".

והנה, משמעות שורש תיבת "דולקת", מתפרשת במקרא בכמה אופנים, הן מלשון מהירות וריצה, והן מלשון תבערת אש. וכגון, מה שנאמר (בראשית ל"א

לומר, שלא בשביל שום צדקות בחר באברהם ובזרעו, רק שצחק באברהם וזרעו מכל עולם, ולא בשביל דבר שהיה אפשר לומר עליו שכאשר בטל אותו דבר בטלה האהבה". עד כאן דברי פי חכם חן, וספתיים יסק.

ונראה לזכור עוד בס"ד, על פי דברי המדרש ציקס פרשתינו (בראשית רבה ל"ט א'), "ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וגו', רבי יצחק פתח (ההלים מ"ה י"א י"ב), שבעי בת וראי והמי אונך ושכחי עמך ובית אביך, אמר רבי יצחק, משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום, וראה בירה אחת דולקת, אמר, תאמר שהבירה הזו בלא מנהיג, הציץ עליו בעל הבירה, אמר לו, אני הוא בעל הבירה, כך, לפי שהיה אבינו אברהם אומר, תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג, הציץ עליו הקב"ה, ואמר לו, אני הוא בעל העולם", ע"כ. ונראה לומר בס"ד, שרבי יצחק בא ליישב את מה שתמוה לכאורה בדברי הכתוב, "ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וגו', וכי היכן מלאנו בתורה עד כאן, שאברהם אבינו היה שונה מבני דורו, והרי לא נזכר עד פסוק זה מאומה מצדקתו ומשבחיו של אברהם אבינו. ועל כן פירש, שזה הוא שבחו וזו היא צדקתו, שלא הלך בחושך כשאר בני דורו, אלא עמד והתבונן, מי הוא בעל הבירה, עד שהציץ עליו בעל הבירה בכבודו ובעלמו, ואמר לו, "אני הוא בעל הבירה", ועתה, עמוד ולא מן המקום הזה, ו"לך לך מארצך" וגו'. ומאחר שאין לך שבת גדול מזה, נמצא, שכלן נתפרש שבתו.

ולא זו בלבד, אלא שעל ידי אברהם אבינו ע"ה, היה שמו ומליחותו של הקב"ה מתגלה בעולם, ועל ידי פעילותו, הוא נשמע כמכריז ואומר "אני הוא בעל

אזכרה אבינו "בירה" נפלאה, אשר הכל מתנהל בה כראוי וכיאות, "לאות ולמופת", וכאשר עמד ושאל "מי הוא בעל הבירה" הנפלאה הזו, מיד "הציץ עליו בעל הבירה", ואמר לו, "אני הוא בעל הבירה", ואם תרצה ליהנות מצורה זו, "לך לך אל הארץ אשר אראך", ואם תהיה עבוכך הצורה הנפלאה הזו "להנאתך". ואילו לפירוש השני, ראה אזכרה אבינו שהעולם הוא כמו "בירה" גדולה, אשר מתבלה ועולה בלהבות האש רח"ל, וכאשר עמד ושאל "תאמר שהבירה הזו בלא מנהיג", האם אין כאן בעל הבית לצורה, והאם אין כאן מי שיציל את הצורה מן הדליקה, מיד "הציץ עליו בעל הבירה", ואמר לו, "לשובתך", ככדי שתינצל מהשריפה השולטת בצורה זו, "לך לך אל חלק הצורה שלא שלטה בה האש, והיא, באותה "הארץ אשר אראך", דהיינו, ארץ ישראל.

* * *

ועוד נראה לפרש צ"ל בדרכי רמז, ששני הפירושים אמת. והוא, שאזכרה אבינו ע"ה קיים את מאמר הנביא ישעיה' ע"ה (מ' כ"ו), שאמר, "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה", והנה גם הוא נשא עיניו למרום, והתבונן במלאכותו של השמים, שהוא דבר פלא, שהוא כלול מאש וממים גם יחד, וכמו שפירש רש"י (בראשית א' ח' ד"ה "ויקרא חלקים לחקיע שמים"), "שמים, שא מים, שם מים, אש ומים, שעירבן זה בזה, ועשה מהם שמים", ועל כן עמד ותמה, "מי ברא אלה".

וזו היא הבירה הדולקת שראה אזכרה אבינו, שראה והבין במלאכת בריאת השמים, שהיא "בירה דולקת". הן

ל"ו) "מה פשעי מה הטאתי כי דלקת אחרי", או מה שנאמר (איכה ד' י"ט) "על ההרים דלקונו", שניהם המה מלשון ריצה, ואילו מה שנאמר (יחזקאל כ"ד י') "הרבה העצים הדלק האש", או מה שנאמר (עובדי' א' י"ח) "והיה בית יעקב אש וגו' ודלקו בהם", שניהם מלשון תבערה הם. ומכאן, שגם "הבירה הדולקת" יכולה להתפרש ככמה אופנים. ואכן, יש שפירשוהו כלשון מושאל מלשון "ריצה", דהיינו, שה"בירה", כלומר, ה"ארמון" או ה"מגדל" או ה"בירה" וכדומה, היתה מתנהלת בפעילות תמידית ובלתי פוסקת, שוקקת, מואצת, ומזורזת, וצופן שמוכרח להיות שיש מי שממונה עליה, ויש מי שמפעיל את כל הנעשה שם. ברם, יש שפירשוהו מלשון "תבערה", דהיינו, שראה "בירה" שעלתה באש רח"ל, ושאל, האם "תאמר שהבירה הזו בלא מנהיג" היא, ועל כן אין מי שיכבה את הדליקה, ואין מי שיציל את ה"בירה" הבושרת מלהבות האש.

ומדברי מפרש המדרש המיוחס לרש"י, נראה שחפס כלשון הראשון, וז"ל, "ראה שמים וארץ, ראה שמש ביום, וירח בלילה, וכוכבים מאירים, אמר, אפשר שיהא דבר גדול כזה בלא מנהיג", ע"כ. ומקורו, ב"ברייתא דל"ב מידות" (ט"ו), ושם שנינו, "ועוד היה מקיש בדעתו ואומר, אילו היתה החמה הזאת ברשותה, היתה יוצאה פעם ומאירה לעולם, ופעמים אינה יוצאה, או שהיתה עולה פעם מן המזרח ופעם מן המערב, אלא בידוע שיש לה יוצר, והוא מוציאה בכל בוקר ובוקר ברצונו", ע"כ.

ועתה, ניתנה ראש ונסובה לדברי רש"י ז"ל הנזכרים, "להנאתך ולשובתך". והנה, לפירוש הראשון, ראה

אתה עומד שם", תוכל לראות מיד את כל הארץ כולה, בדרך גם, וגם מבלי לסובב את ראשך חנה וחנה, והיא היא הארץ המובטחת לך לבניך, ולשם תלך. וזוהי הראה הקב"ה לאברהם אבינו לאיזה ארץ ללכת.

ויש להוסיף גם רמז נחמד בס"ד, שכן, שתי התיבות "אשר אראך" (ש"ז), עולים בגימ' כמנין שתי התיבות הללו, "בגם אדיר" (ש"ז), חושבנא לדין כחושבנא לדין, והוא מעין לשונו של ה"אור החיים" הק', ש"כאן עשה לו גם עצום", וכנ"ל.

* * *

והנה ב"בעל הטורים" יישב באופן אחר היכן הראה לו הקב"ה לאברהם אבינו את הארץ, וז"ל, "אראך (כ"ב), בגימ' בעננים (כ"ב), מלבד, שהיו עננים הולכים לפניו, ומראים לו את הדרך", ע"כ. ויש להוסיף על פי דבריו בס"ד, שהיה זה צחינת "מעשה אבות סימן לבנים", וכמו שקמו ה"אבות", כך גם ה"בנים", וכמו שאלל אברהם אבינו ע"ה היו ענני כבוד להראותו הדרך, כן יהיה גם אלל בני ישראל זהותם צמד, שבזכותו של אברהם אביהם, יזכו גם הם ל"ענני הכבוד" (שמות י"ג כ"א), "לנחותם הדרך" ו"להאיר להם ללכת יומם ולילה".

והגם שישאלו זכו ל"ענני הכבוד" בזכותו של אהרן הכהן ע"ה, וכמו שאמרו חז"ל (תענית 97 ט' ע"א), "ג' מתנות טובות ניתנו לישראל, צדקה, צדקה, צדקה, ענין, בזכות אהרן, ומן, בזכות משה, מתה מרים, נסתלק הצדקה, וחזר בזכות משה, ואהרן, מת אהרן, נסתלקו ענני כבוד, וחזרו כולם בזכות משה", וכמו שרמז "בעל הטורים" על הפסוק "הלא המדה בעבר

"דולקת" מלשון תבערת אש, שהרי הוא צלול מ"אש", והן "דולקת" מלשון פחו וריצה, שהרי הוא צלול מ"מים", והוא כמו שנאמר "פחו במים" (בראשית מ"ט ד), וכפירוש רש"י סס, "במים הללו הממהרים למרוצתם", וכלשון המלבי"ם סס, "במים השוטפים בחפזון באין מעצור". ועל כך תמה אברהם אבינו ושאל, האם "תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג", האם יתכן שהיחיה הנפלאה הזו נעשתה מאליה, והרי בהכרח יש "מי שברא את אלה".

* * *

ויאמר ה' אל אברהם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך (בראשית י"ג א). והקשו היכן מלאנו שהקב"ה הראה לאברהם אבינו לאיזה ארץ ללכת. ונראה לבאר בס"ד, על פי דברי ה"אור החיים" הק', על הפסוק (בראשית י"ג י"ד) "וה' אמר אל אברהם אחרי הפרד לוט מעמו שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה וימה", וז"ל סס, "טעם שהולך לומר מן המקום אשר אתה שם, כאן עשה לו גם עצום, שיוכל לראות מלפון לדור, וממערב למזרח, ממקום אחד, מבלי שיוצרך לשוב", עכ"ל.

והנה, יש מי שתמהו על דבריו, וכי לאורך מה היה אברהם זקוק לנס עמו זה? צדקה, נראה לבאר בס"ד, שצדקה זה קיים הקב"ה את מאמרו לאברהם, "אל הארץ אשר אראך", והנה, לא נאמר שם "אל הארץ אשר אומר לך", והוא, משום שכך אמר לו הקב"ה לאברהם, שסימן זה יהיה מסור צדקה, שהארץ אשר אני מבקש ממך שתלך לשם, אני אראה לך אותה באופן ניסי, כאשר "מן המקום אשר

משפחה", ובלשון רבותינו נק"ס ופוסקים, "שם לווי", וכפי שנראה להלן נק"ס 7.

והנה, דבר זה כבר מלאנו במשנה ובגמרא (גיטין דף פ"ח ע"א), ועל דברי המשנה נק"ס, שאם הסופר שכתב את הגט, "כתב חניכתו, וחניכתה, כשר", אמרו נק"ס בגמרא, "חניכת אבות בניטין, עד עשרה דורות, רבי שמעון בן אלעזר אומר, שלושה דורות כשר, מכאן ואילך פסול". ופירש נק"ס, "חניכתו, שם לווי של משפחה". והרמב"ם פירש, "חניכתו וחניכתה, בינו, רואה לומר, כינוי האיש המגדש, וכינוי האשה המתגדשת". ורבותינו בעלי התוספות ז"ל, הביאו גם ביאורים נוספים, וצאופן שונה מעט. ויש שפירשו, שהוא בינו לשמו הפרטי. ויש שפירשו, שהכוונה היא למי שיש לו שני שמות.

ברם, רבים מן המפרשים והפוסקים פירשו, שהכוונה היא לשם הבינוני שהיו נוהגים להוסיף על שמו הפרטי, ובו היו קוראים ומכנים את עצמם על שם ראש המשפחה הראשון והחשוב. וכן פירש נק"ס בתוספות רי"ד, וז"ל, "שאותו פלוני, אינו לא אביו, ולא אביה, אלא אחד גדול ממשפחתו, שהיו מתייחסים עליו, כגון, אברהם בן עזרא, משה בן עזרא, שלא היה שם אביהם עזרא, אלא כך היו מתייחסים כולם על שם עזרא, וגם זה כתב בן פלוני, ואותו פלוני לא היה אביו, אלא זקן זקנו, או יותר רחוק, ונתייחס עליו, כשם הוא, והוא בן, לאו דוקא, ולא אמרינן שכיון שלא היה נק"ס אביו כן, ולא נק"ס אביו כן, הוא ליה שניה שמו ושמה, והגט פסול, אלא אמרינן, שדרך בני אדם להתייחס על שם גדול משפחתם, ואף על פי שאינו אביו, מתייחס על שמו", ע"כ.

הירדן" (דברים י"א ז'), שנרמז כאן בסופי התיבות שמו של "אהרן", לפי שזהותם נק"ס פסקו העננים, והיו כריכים סימן לדעת את המשך הדרך, עיי"ש ודפח"ח.

ברם, אף על פי כן, ביסודו ובעיקרו היו העננים, וכך גם חג הסוכות הנזכר לזכר "ענני הכבוד", הכל בזכותו של אברהם אבינו ע"ה, וכמו שאמרו במדרש (בראשית רבה מ"ח י'), שאמר לו הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה, "אתה אמרת והשענו תחת העץ (בראשית י"ח ד'), חייך שאני פורע לבניך, במדבר ובישוב ולעתיד לבוא, פרש ענן למסך (תהלים ק"ה ל"ט), הרי במדבר, צאריך מנין, בסוכות תשבו שבעת ימים (ויקרא כ"ג מ"ב), לעתיד לבוא מנין, שנאמר (ישעי' ד' ו') וסוכה תהיה לצל יומם מחורב", ע"כ.

(ובדרך נחות יש להוסיף לכך גם רמז נחמד נק"ס 7, שכן, שתי התיבות "לך לך" וק"ו, עולים בגימ' כמנין תיבת "סכך" וק"ו, להיינו, שמעשה הליכתו של אברהם אבינו לצאריך ישראל כלך העננים, סימן הוא לבניו שיזכו לענני הכבוד במדבר, ואשר לזכר כך נטווו ישראל לשבת בסוכה תחת ה"סכך").

* * *

ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה (בראשית י"ב ז'). נראה לצאריך נק"ס 7, שהקדם מאמר הכתוב ללהלן, "וישמע אברהם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו ילידי ביתו שמונה עשר ושלוש מאות וירדוף עד דן (בראשית י"ד י"ד), ואמרו חכמינו ז"ל במדרש (רבה מ"ג), "חניכיו, בעלי חניכתו, שמם אברהם, בשמו", והוא מה שנקרא בזמנינו "שם

הרבה יותר מאשר עד כה, וממילא גם יתרכזו ויוכפלו חלו הנושאים את שם הניכתו של אברהם אבינו, וכאמור.

ויש להוסיף גם רמז נחמד בס"ד, שכן, ארבעת התיבות "ואגדלה שמך והיה ברבה" (תקס"ב), עולים בגימ' כמנין שתי התיבות הללו, "יוסף בהניכתו" (תקס"ב), חושבנא לדין כחושבנא לדין, והוא כאמור למעלה, שכל אחד ואחד מחניכיו וילידי ביתו, "יוסף בהניכתו" את שמו של אברהם אבינו ע"ה. (ואגב יש להוסיף רמז נוסף בתיבות חלו, "ואגדלה שמך והיה ברבה" ותקס"ב, שהם עולים בגימ' כמנין שלושת התיבות הללו, "בהן לוי ישראל" ותקס"ב, ונרמז בו כאמור, שהרי גם אותם שבאים ממשפחות כהנים או לויים, מוסיפים ומזיינים על כך בחניכת שמותיהם).

* * *

וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את הניכיו ילידי ביתו שמונה עשר ושלוש מאות וירדוף עד דן (בראשית י"ד י"ד). הנה, אמרו חכמינו ז"ל במסכת סוכה (דף ל"א ע"א), "ההיא סבתא דאתאי לקמיה דרב נחמן, אמרה ליה, ריש גלותא וכולהו רבנן דבי ריש גלותא, בסוכה גזולה הוו יתבי, צווחה, ולא אשגח בה רב נחמן, אמרה ליה, איתתא דהוה ליה לאבוהא תלת מאה ותמני סרי עבדי צווחא קמייכו ולא אשגחיתו בה, אמר להו רב נחמן, פעיתא היא דא, ואין לה אלא דמי עצים בלבד", ופירש רש"י ז"ל, "ההיא סבתא, דגזלו ממנה עבדי ריש גלותא, ענים, וסככו בהן, צווחה, להחזיר לה ענים עלמון, לאבוהא, לאברהם אבינו, ילידי ביתו, שמונה עשר ושלוש מאות, פעיתא, קולנית

ונראה, שלזה נתכוון זקנינו הגאון רבי אברהם הלוי הורוויץ, אבי זקנינו השל"ה הק' זי"ע, שכתב בפירושו להקדמת "שמונה פרקים" של הרמב"ם, וז"ל, "אבן, הוא מלשון השיבות, כמו, משם רועה אבן ישראל, ועל שם זה נקרא החכם רבי אברהם בן עזרא ז"ל, גם כן, אבן עזרא", וזהו שם הוסיף וכתב, "אמנם, התשבי כתב, אבן, כל אותם שהיו בקיאים בלשון, מייחסים עצמם אבן, שהוא כמו בן בעברי, אבל אינו כמו בן המצטרף לאב, כי אם למשפחה", ע"כ.

ומעתה נראה לפרש בס"ד את דברי חכמינו ז"ל אשר בראש דברינו, "חניכיו, בעלי חניכתו, שמם אברם, בשמו". והנה, דבר זה, שונה הוא ממה שנאמר לכל אהרן הכהן, וכמו שאמרו ב"אבות דרבי נתן" (פי"ג מ"ד), "במה אלפים היו בישראל שנקראו שמם אהרן, שאלמלא אהרן לא בא זה לעולם, שהיה מסיס שלום בין איש לאשתו, ומזדווגים זה עם זה, והיו קוראים את שם הילוד על שמו". ברם, לא כן היה לכל אברהם אבינו ע"ה, כאשר על פי האמור עד כה, נמלא, שהם החשיבו את אברהם אבינו ע"ה כמו אביהם וראש משפחתם ממך, וכינו את שם משפחתם על שמו.

ומעתה נראה לומר בס"ד, שדבר זה נכלל במה שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה בראש הפרשה, "ואגדלה שמך", כלומר, שכל חלו הנפשות שהחזיק אברהם אבינו לתורה ולאמונת ה', הרי היו מכנים את שם משפחתם על שמו של אברהם אבינו, והוצטח לו בענין זה, שלאחר עזיבתו את ארץ מולדתו, יזכה להכפיל את מספר הנפשות לתורה

ונראה לזכור עוד בדרך צחות כס"ה, שכן, לרך ה"דרשנים" הוא, שמעדיפים הם לרוץ לעס דברי "אגדה", ולהרבות ברמזים ובפרפראות, בנוטריקון ובגימטריאות, מאחר שרוב הצרות אינם מתאווים כל כך לשמוע דברי דרוש ופלפול עמוקים ורחבים. וכבר מלאנו מעין זה בדברי חכמינו ז"ל (עין שיר השירים כבה ב' ה' ומסכת סופרים פרק ט"ז ועוד), שאמרו, "לשעבר, כשהיתה הפרוטה מלויה, היה אדם מתאוה לשמוע דברי משנה והלכה ותלמוד, ועכשיו שאין הפרוטה מלויה, וביותר, שהם חולים מן השעבוד, אין מבקשים לשמוע אלא דברי מקרא, ודברי אגדה, ודברי ברכות ונחמות".

ועל כן, כאשר שמע רב נחמן את דבריה, אמר על כך, שהיא אשה "קולנית", דהיינו, שהיא אשה "מלומדת" ו"דרשנית", שכן, תחת שהיה לה לזכור את טענותיה בדרך הישר, ציור עומק ההלכה בפלפול ובסברא, במקום זאת העדיפה לנהוג בדרך ה"דרשנים", ולפתוח את דבריה בדברי דרוש ואגדה. שכן, בדבריה נתכוונה לדרשת רבותינו ז"ל, בגמרא (נדרים דף ל"ב ע"א), ובמלך (בבבא קמא דף מ"ג ב'), וכמו שהעתיק שם רש"י בפירושו, שהמספר שנזכר בפסוק הנ"ל שנאמר אלא אברהם אבינו ע"ה, "וירק את הניביו ילידי ביתו שמונה עשר ושלוש מאות", דבר זה לא נאמר על דרך הפשט, כי אם על דרך הרמז והגימטריא. וזה לשונו שם, "רבותינו אמרו, אליעזר לבדו היה, והוא מנין גימטריא של שמו", ע"כ. והיינו, שעל פי דבריהם ז"ל, על "אליעזר" לבדו נאמר כאן "הניביו ילידי ביתו", ואתו בלבד ילא אברהם אבינו ע"ה למסעו, אלא שדבר זה נכתב בתורה בדרך רמז ובכפוף נסתר, שכן, תיבת "אליעזר", עולה בגימ' כמנין "שמונה עשר ושלוש

היא זו, אלא דמי עצים, לתקנת חכמים היא זו, על המריץ הגזול שנאלו צבירה, שיטול הנגזל את דמיו, ולא חייבוהו לקעקע את בניינו, מפני תקנת השבים, במסכת גיטין, ע"כ. ובדבריה נתכוונה לפסוק זה שנאמר על אברהם אבינו ע"ה, שהיו לו "שמונה עשר ושלוש מאות" עצדים.

והנה, יש להתבונן ב"דברי חכמים וחידותם", ולהבין את החלק הטמון ברמז במעשה הלזה, מה ביקשה "ההיא סבתא" לומר בדבריה, ומדוע קרא עליה רב נחמן שהיא "פעיתא", וכמו שמבאר רש"י שם, שהיא אשה "קולנית". ואכן, רבים נחקו שם בפירוש הדברים. והגם שכבר פירשוהו רבים וטובים וגם דרשוהו לשבח, זה ככה וזה ככה, כרס, אמרנו לענות גם לנו את חלקינו, ולהוסיף בו גם לנו ביאור נעים ונחמד, והוא בדרך צחות, כס"ה.

הנה, על עמס דבריה, יש מי שפירש, שנתכוונה לבהק שיכבדה ושיקבלו את בקשתה, מאחר שהיא אשה מיוחסת, שהרי היא נמנית עם צאצאיו ויוצאיו חלציו של אברהם אבינו ע"ה, זה "האדם הגדול בענקים", אשר זכה והיה לו צביתו שלוש מאות ושמונה עשרה עצדים. ויש מי שפירש, שנתכוונה לרמז לרב נחמן על אשמתו של הריץ גלותא, שלא חונך את עבדיו כראוי, ולא שמר עליהם שלא יגזלו ממנה את העלים, ולא התנהג כמו אבינו זקנינו אברהם אבינו ע"ה, אשר הגם שהיה לו צביתו "שמונה עשר ושלוש מאות עבדים", אך כולם היו "חניביו" והתנהגו כראוי על פי חינוכו, ושמרו והרחיקו את עצמם מן הגזל, וכמו שמלאנו בפרשתנו במריבתם עם "רועי מקנה לוי" על שלא נהגו כן.

מאות". (וכן כתב שם רש"י על תיבת "חניכיו", שה"בתיב" בתורה הוא כלשון יחיד, וז"ל, "חניכיו, חנכו בתיב, זה אליעזר, שהיננו למצוות", ע"כ).

* * *

ואנב, שם עבדו של אברהם אבינו ע"ה, הלל הוא "אליעזר" הנ"ל, לא נזכר בכל התורה כולה כי אם פעם אחת בלבד. ולא עוד, אלא שעד הפסוק הזה (בראשית י"ד י"ד), שבו נזכר אודות "חניכיו" ילידי ביתו שמונה עשר ושלוש מאות", עדיין לא נזכר כלל בתורה שמו של אליעזר, ושמו נזכר לראשונה רק בפסוק שלאחריו (בראשית ט"ז ב'), בדבריו של אברהם אבינו ע"ה אל ה' יתברך, ושם נאמה, "ויאמר אברהם ה' אלקים מזה תתן לי ואנכי הולך עירי וכן משק ביתי הוא דמשק אליעזר".

* * *

והנה, לרשת הפסוק על פי מנין הגימ' של "אליעזר", זו היא דעת יחיד בגמרא, והיא דעת ריש לקיש במדקש, והנה, בעל ה"אבן עזרא" בפירושו, מבאר תחילה את דברי הכתוב על דרך הפשט, "חניכיו, שהנכם פעמים רבות במלחמה", ולאחר מכן הוא מוסיף ומזכיר גם את דברי חבמינו ז"ל הנזכרים, אלא שהוא מוסיף ומליין על אודותם לאמור, "ואילו חשבון אותיות אליעזר, דרך דרש, כי אין הכתוב מדבר בגימטריא, כי יכול יוכל הרוצה להוציא כל שם לטוב ולרע, רק השם כמשמעו", ע"כ.

ומדבריו למדנו, שהגם שאפשר להוציא רמזים בפי

שיחפוץ האדם, הן לטוב, והן למוטב, אולם אף על פי כן אין לשלול את דרבי הגימטריא ורמזיו מכל וכל, שהרי הם באים בדרך דרש בלבד, אלא שאף על פי כן, אין ניתן להשתמש בדרכי הרמזים והגימטריאות לאורך פשוטו של מקרא.

ובדאי הוא רבינו החיד"א ז"ל להעתיק כאן את דבריו בענין זה, בחיבורו הגדול "שם הגדולים" (חלק ספרים קונטרס אחרון מערכת ג' אות ב'), תחת שם הערך "גימטריאות". וזה לשונו שם, "הראשונים נשמתם נלח, היה רצונם בגימטריאות, וזמנין למשכחת ב"ש וצמדקיס כמה גימטריאות, ורבינו אליעזר מגרמיזא הפליא לעשות בשערי בינה על מגילת אסתר כתב יד, ומציאו הרב עיר וקדיש הרשב"א (ה"ה רבי שלמה בן אלקנז) הלוי ז"ל, בספר מנות הלוי. גם לאיתי על התורה, מרבינו אלעזר הנזכר, ורבינו אפרים כתב יד, שרומזים כמעט כל מדקשי כבותינו זכרונם לצרכה בגימטריאות. גם רבינו יעקב בעל הטורים בפרפראותיו, זה דרכו, דרך הקודש. וגם יא קונטרס מהרב המג"ן ז"ל, בסוף ספר קרבן הגיגה, מגימטריאות שרמז הרב דברי כבותינו זכרונם לצרכה בפסוקים.

"ודבר פשוט, שאין לאבד הזמן, ולפרוה בגימטריאות, רק אם יבוא בנקל, בעת מן העתים, הנה מה טוב, וכמו שכתב הרב מהר"ם האגוז ז"ל, בתחילת הקונטרס שבסוף ספר קרבן הגיגה הנזכר. וכבר כתבתי, שראיתי קונטרס על קלף כתב יד, מתלמידי רבינו יהודה החסיד ז"ל, שקיבלו ממנו, כולו גימטריאות. והרב שפתי בהן ז"ל על התורה, בסוף כל פרשה, מציא גימטריאות בפרשה ההיא, מרבינו שמשון, וכמו

שכתבתי בשם הגדולים חלק ב'. ויש ספר אחד, שמו חוות יאיר, מודפס, כולו גימטריאות". עכ"ל מרן החיד"א זי"ע.

וכדומה, וכל כיוצא בזה, שכן, דברים אלו קלים יותר לקלוט אותם, ונקל יותר לתפוס אותם ולהבין גם בשמיעה ראשונה.

* * *

ועוד מן הראוי להוסיף דעת ותבונה בענין זה, ולהביא כאן דבר פלא אשר מלאנוהו בדברי הרמב"ם ז"ל (הלכות שבעות פ"ה הכ"ט), וז"ל, "דבר ידוע אצל החכמים, בעלי שכל ומדע, שהשמע גדולה מן הארץ מאה ושבעים פעמים, נשבע אחד מן העם שהשמע גדולה מן הארץ, אינו לוקה משום שבעת שוא, שאף על פי שהדבר בן הוא, אין דבר זה גלוי וידוע לבל העם, אלא לגדולי החכמים בלבד, ואינו חייב, אלא אם כן נשבע על דבר שגלוי וידוע לשלשה בני אדם משאר העם, כגון, איש שהוא איש, ואבן שהוא אבן, וכן, אם נשבע שהשמע קטנה מן הארץ, אינו לוקה, ואף על פי שאין הדבר כן, מפני שאין זה ידוע לכל אדם, ואינו כמי שנשבע על האיש שהוא אשה, שהרי לא נשבע אלא על ראיית עיניו, שהרי הוא רואה אותה קטנה, וכן כל כיוצא בזה מדברי חשבון, תקופות, מזלות, וגימטריאות, וכיוצא בהם מדברי חכמה, שאין ניכרים אלא לאנשים אחרים", ע"כ.

אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גויים, ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם כי אב המון גויים נתתיך (בראשית י"ז ד'). הנה, כתיב (הושע ב' כ"א כ"ב), "וארשתיך לי לעולם, וארשתיך לי בצדק ובמשפט, ובחסד וברחמים, וארשתיך לי באמונה, וידעת את השם". ויש לפרש צדק רמז צס"ה, שהכתובים הללו נאמרים על אברהם אבינו ע"ה. "וארשתיך לי לעולם", היינו, בזכות מה שאתה מפרסם ומגלה ש"יש מנהיג לעולם", וכלשון המדרש הנזכר לעיל. "וארשתיך לי בצדק ובמשפט", היינו, בזכות אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית י"ח י"ט), וזכות מה שאתה מרצה לעסוק "בחסד וברחמים", וכפי מידתך, מידת ה"חסד". "וארשתיך לי באמונה", היינו, בזכות מה שאתה מלמד ומרגיל את העולם ל"אמונה", וגם מה שאתה מוכיח אותם, ואומר להם, "וידעת את השם".

ובתוך דבריו נמצינו למדים דבר נפלא ומחודש, והוא, שכל "רמז" הבא בדרך של "גימטריא", הרי הוא נחשב לדבר חכמה שאינו ניכר לכל אדם, ולדבר שאינו נתפס כראוי לאדם במבט ראשון או באופן שטחי. ואגב כך, ראוי לציין ולהוסיף, מה שנראה פשוט לכאורה, שאין דבריו נאמרים אלא צ"רמז" של "גימטריא" בלבד, אלא לא צ"רמז" שבא בדרך של "נוטריקון" ו"ראשי תיבות", או ב"הילופי אותיות" של א"ת ב"ש

והנה, הרי עיקר עניינו של אברהם אבינו ע"ה בעולם, היה הפצת האמונה לבאי העולם, והוא מה שנרמז בפסוק "וארשתיך לי באמונה", וכאמור. ומעתה יש לפרש צס"ה, שעל דבר זה התנבך אברהם אבינו להיות "אב המון גויים". דהיינו, שהגויים יקבלו ממנו את האמונה. והוא מה שנרמז בתיבת "באמונה", שהיא מורכבת משתי התיבות הללו, "אב המון", אותיותיו של זה כאותיותיו של זה.